אישים באגרות הראי"ה

ר' אברהם יעקב סלוצקי

סופר ופובליציסט, ממבשרי "המזרחי" · תרכ"א–תרע"ח (1861–1918)

2 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

אברהם יעקב סלוצקי נולד בשנת תרכ"א (1861). בצעירותו למד תורה, ואחרי חוקי ההגבלות של ממשלת רוסיה נעשה חובב ציון נלהב. כתב בעיתון "המליץ" בכינוי "איס"י הבבלי", והתפרנס ממסחר בנובגורוד-סיברסקי. יזם וערך את הקובץ "שיבת ציון" (תרנ"ב), שבו קיבץ את דברי גדולי הדור בשבח יישוב ארץ ישראל, והוא שהגה את השם "המזרחי". נפטר בשנת תרע"ח (1918). בכותרת האגרת נוסף לשמו "הי"ד".

הרב קוק על אברהם יעקב סלוצקי

סלוצקי ביקש מהרב קוק ידיעות מפורטות על פגיעה בדת בארץ, כדי שיוכלו להשתמש בהן מחזקי הדת. הרב קוק מסרב: "אין הדבר לפי רוחי ללכת לחטט ולמצא פשעי ישראל". המטרה אינה לדון את העבריינים על העבר, אלא שבימים הבאים יישמר כבוד הדת. במקום זה הרב קוק מפרט את מה שצריך לבנות: בית ספר למורים, הפרדת בנים ובנות, לימוד תנ"ך שלא לפי הביקורת החופשית, ותעמולה שיבואו לארץ "פועלים צעירים בעלי כח עבודה", דתיים לאומיים (כרך ב', אגרת שצב).

באגרת נוספת הרב קוק מתאר לו את מצב החינוך הדתי: "תחכמוני" (ראו בפרשת לימודי קודש וחול: "תחכמוני" והגימנסיה (תרס"ח-תרע"ד)) בעיר ותלמודי התורה במושבות, והצורך לאחד את האגודות שמחזיקות בהם לפני קריאה כללית לגולה. הרב קוק מוסיף שאף שצריך להילחם בלאומיים "בעלי 'יהודים בלא יהדות'", חייבים להישמר "שלא לנתק את פתיל האחדות והאחוה" בין העובדים והמתיישבים בארץ (כרך ב', אגרת תז).

האגרות

כרך ב', אגרת שצב: הרב קוק מסרב למסור ידיעות פרטיות על עבירות, ומפרט את צורכי החינוך הדתי בארץ ואת הצורך בפועלים צעירים דתיים-לאומיים.

"אין הדבר לפי רוחי ללכת לחטט ולמצא פשעי ישראל"

כרך ב', אגרת תז: על החינוך הדתי בארץ: צריך לאחד את האגודות התומכות ב"תחכמוני" ובתלמודי התורה במושבות. ועם כל המלחמה בגימנסיה, יש לשמור על אחדות המתיישבים.

"להשמר מאד שלא לנתק את פתיל האחדות והאחוה"

ראו גם

תולדות אברהם יעקב סלוצקי. ("אברהם יעקב סלוצקי", המכלול)

נוסח האגרות

2 האגרות שבהן נזכר אברהם יעקב סלוצקי, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד תשרי תרע"ב - יפו **נמען:** ר' אברהם יעקב סלוצקי

הרב קוק אינו רוצה 'לחטט' בפשעי ישראל. העיקר הוא העתיד, ובדרך שלום. התביעות העיקריות: א. פועלים לא יחללו שבת ויום טוב. ב. בבתי הספר תשרור רוח הדת, ולא ילמדו כתבי הקודש בגילוי ראש. ג. הפרדה בין בנים לבנות. ד. התנ"ך לא יילמד לפי ביקורת המקרא. על בית מדרש למורים ולמורות: יש התחלה אצל ד"ר אויערבך ו'תחכמוני'. כדאי לעודד עליית פועלים צעירים דתיים־לאומיים, ולייסד במה ספרותית דתית־לאומית.

עיקרי הדברים

- אין לחטט בפשעים - העיקר העתיד.
- ארבע תביעות: שבת, רוח הדת, הפרדה, נגד ביקורת המקרא.
- בית מדרש למורים ולמורות.
- פועלים דתיים־לאומיים.
- במה ספרותית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד תשרי תרע"ב[4].

((הר"ר[5] אברהם יעקב סלוצקי ז"ל[6] הי"ד),

אדון נעלה,

מכתבו הנכבד הגיעני. ומאד הייתי חפץ למלא את רצונו ע"ד[7] ידיעות פרטיות, שיוכלו להשתמש בהן העומדים לבצר את מעמד דת קודש באי"י[8]. אמנם אין הדבר לפי רוחי ללכת לחטט ולמצא פשעי ישראל. די לנו שהפגנו בעת אשר נתמלא הלב מרורות. וכל החפץ לעזור ויש בידו לעזור הלא יוכל לסמוך, כי אלמלא היה כאבנו גדול לא היינו צועקים. וביחוד לאיזה צורך דרושים הם הבירורים הפרטיים והעובדות המדויקות. וכי דורשים אנחנו לדון את העבריינים על העבר, הרי אין אנו חפצים כי-אם שלימים הבאים יהי'[9] כבוד הדת נשמר באה"ק[10], וע"ז[11] צריכים העסקנים הנאמנים לדגל תורת ד' לרכז את כחותיהם.

ע"כ[12] איזה ערך נכבד יש לנו בענין שכבר עבר. נתאמץ נא, כי להבא לא יהינו הבאים לעסוק בישוב אי"י[13] לחלל את הקודש, ושהמורים לא יתיחשו בשלילה וקלות ראש לכל עניני הדת, - אז נשכח את הראשונות. ע"כ אוכל אנכי מצדי רק להבליט את הדברים היסודיים, שאנו צריכים לדרוש ולהשתדל שיתמלאו בכבוד ובדרך שלו'[14]. ובאמת כבר נסיתי, שכל מה שדורשים בדרך כבוד ושלו'[15] מתמלא יותר ממה שדורשים בדרך קנטוריא, המעורר התרגזות.

ואלה הן תביעותינו העקריות: א) הפועלים לא יחללו שבת ויו"ט[16], בשום עבודה השייכת להישוב, ולא יהינו לחלל את קדושת הימים בפרהסיא בשום דבר. אין לשער כמה יכאב הלב כשבאים לעיר המון

פועלים בשויו"ט[17], במקליהם ותרמיליהם, כאילו ח"ו[18] אין קודש לישראל. ב) בבתי-הספר צריך שישרור רוח דת קודש, וק"ו[19] שלא יראה בהם זלזול קדושתה אחד הענינים שהם זלזול קודש, הוא למוד כה"ק[20] בגילוי ראש, שצריך להסיר מנהג מקולקל זה בכל עז ג) המינים הבנים והבנות, צריכים להתבדל במחלקות מיוחדות. אין שיעור להקלקלה החינוכית, הבאה ע"י[21] איחוד בלתי-טבעי זה בבתי-ספרינו, לקטנים וגם לגדולים. ד) התנ"ך[22], וביותר גוף התורה, לא יהי' נלמד ע"פ[23] הבקרת החפשית, שפרצה כל גדרי המסורת והשחיתה את מקור הנועם של הקדושה הדתית והלאומית של ישראל, לא פחות ממה שקלקלה את האמת המדעית.

עתה נדבר ע"ד יסוד בי"ס[24] למורים ולמורות, הנחוץ לנו מאד. לעת-עתה אין לנו שום דבר גמור מן המוכן. אמנם חזקה היא תקותי, ברוח ד' אשר על עמו, שנוכל: כאלה כעת. כי מאז באתי לא"י[25] והחילותי לעזור להסתדרות חינוכית, יהדותית-נאמנה תרבותית עד עתה צעדנו הרבה לפנים ב"ה עפי"ז[26] נוסד ה"תחכמוני", נתקשרו בתי הת"ת[27] שבמושבות שהיו עומדים להתמוטט ולאבד. את כל ערכם, עם מורים ומנהלים בעלי מדע ויהדות מאשכנז, שהם הולכים ומתפתחים בא"י ע"פ הצביון של תחיית האומה, המפעם בה בכל עז. ועתה כבר יש לנו התחלה קטנה, שצריך להרחיבה. ד"ר[28] מ. אוירבאך בפ"ת[29], מחנך איזה צעירים למורים תחת פיקוחו. ביסוד ה"תחכמוני" פה הנני מקוה ג"כ[30] להכניס תוכן-כזה. ואנו צריכים לאגד יחד את המורים הדוגלים בשם התחיה הלאומית-דתית. באיגוד מודרני מסודר, ושום דבר חוץ מההפקרות וזלזול קודש אין אנו חפצים להזניח מכל ארחות הפדגוגיה הארצישראלית החדשה. מהחומר הנמצא אנו צריכים ליסד בי"ס למורים, שהם יודעים את תעודתם, ואח"כ[31] נוכל לגשת ליסוד בי"ס למורות, וע"ז כמעט אין לנו חומר כלל לע"ע[32], וצריכים לברא כמעט יש מאין.

אבל נצני תקוה ישנם גם ע"ז[33]. ונדבר בנדון זה בע"ה[34] במכתבים הבאים.

הפרוגרמה של ה"תחכמוני" אצוה לשלח לכבודו. תחזקנה ידיו לעבוד לטובת המוסד הזה, שיש לו תקוה של עתיד גדול בחיי עמנו ההסתוריים בארץ אבות.

ע"ד הפועלים, היה ראוי מאד לעשות תעמולה, שיבואו פועלים צעירים בעלי כח עבודה מחומשים ברעיון התחיה באש קודש דתיים לאומיים. והם היו יכולים להכריע את הכף של העבודה העברית, בא"י בכלל ובמושבות בפרט, לצד ישראל. פרטי הדברים גם עד"ז[35] במכתבים הבאים בע"ה.

כבודו נגע בדבריו בדרך-אגב בפצע, בספרות שנכבשה תחת יד מהרסי נשמתנו היסודית. הנה גם ע"ז יש לנו תקוה, ליסד במה מדעית-ספרותית דתית-לאומית, ע"י קיבוץ הכחות הרוחניים ההולכים ומתאספים לאטם באי"י. אבל ענין זה ארוך מאד, צריך לבאר בו פרטים רבים, שאין הפנאי מסכים לזה, ע"כ גם זה יונח לנו לזמנים אחרים ברצות ד'.

הנני חותם בברכה וברגשי כבוד וידידות

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. הר"ר - הרב רבי שם שמתחיל באות ר (כגון ראובן / רפאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ז"ל - זכרונו לברכה
7. ע"ד - על דבר
8. בא"י - בארץ ישראל
9. יהי' - יהיה
10. באה"ק - בארץ הקודש
11. וע"ז - ועל זה
12. ע"כ - על כן
13. א"י - ארץ ישראל
14. שלו' - שלום
15. ושלו' - ושלום
16. ויו"ט - ויום טוב
17. בשויו"ט - בשבת ויום טוב
18. ח"ו - חס ושלום
19. וק"ו - וקל וחומר
20. כה"ק - כתבי הקודש
21. ע"י - על ידי
22. התנ"ך - התורה נביאים וכתובים
23. ע"פ - על פי
24. בי"ס - בית ספר
25. לא"י - לארץ ישראל
26. עפי"ז - על פי זה
27. הת"ת - התלמוד תורה
28. ד"ר - דוקטור
29. בפ"ת - בפתח תקוה
30. ג"כ - גם כן
31. ואח"כ - ואחר כך
32. לע"ע - לעת עתה
33. ע"ז - על זה
34. בע"ה - בעזרת השם
35. עד"ז - על דרך זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרע"ב - יפו **נמען:** ר' אברהם יעקב סלוצקי

החינוך הדתי בארץ נשען על 'תחכמוני' בעיר ועל תלמודי התורה במושבות של האגודה מפרנקפורט. ההתחלה היא 'יותר מחצי הכל', אבל צריך לאחד את שתי האגודות לפני קול קורא כללי. יש להילחם ב'יהודים בלי יהדות' של הגימנסיה, ועם זאת לשמור על אחדות המתיישבים. הרב קוק אינו מוסר מידע שלילי על אחים, אבל הגימנסיה ידועה בלאומיות בלי דת, בחינוך מעורב, בגילוי ראש ובביקורת המקרא - 'דגלה של יון העתיקה'. על הפועלים: יש להכשיר פועלים מבני הארץ, וכ־2,000 פרנק מספיקים למשפחה. נוסדה 'אגודת התרבות הישראלית', ויש תוכנית לכתב עת.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ותלמודי התורה במושבות.
- איחוד האגודות.
- אחדות מול מלחמה בגימנסיה.
- פועלים מבני הארץ.
- אגודת 'התרבות הישראלית'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרע"ב[4].

אדון נעלה הרה"ח[5] מר א. י. סלוצקי נ"י[6].

כמה שאפשר לי, אנסה בזה למלאות את חפצך, אדוני היקר, בתשובה על מכתבך הנכבד מיום י"ג כסלו העבר.

א. ע"ד[7] הערכת קול קורא מצדי להצלת החינוך באי"י[8], שלע"ע[9] הננו עומדים בראשית הצעד. הנה יש לנו שני מוסדים כלליים המתאימים למגמתנו; התחכמני, בעד החינוך העירוני, ובתי התלמוד-תורה ההולכים ונוסדים במושבות, על ידי האגודה האשכנזית נפ"פ[10] החרדית, בעד החינוך הכפרי. והנה באלה הענינים, ולפי מצבנו באי"י ביחוד, נוכל לומר, שההתחלה היא יותר מחצי הכל. מה שהיה קשה ביותר, היה רק להכניס את החלק האנושי והלאומי היפה אל תוך החינוך של שלמי אמונים. מעתה, שהענין היסודי כבר נעשה, יש לנו ב"ה בסיס הגון על מה לבנות ולשכלל. אבל חסרון קטן יש בגו, שאנו מקוים שיבא לכלל תיקון, והוא: מה שאלה האגודות, מיסדי התחכמני ומיסדי בתי התלמוד-תורה שבמושבות, הנן כל אחת מתיחדת בעסקיה לבדה, ואין להן עדיין קישור הגון הראוי להיות נמצא בין אגודות העוסקות לשם מטרה אחת. אנכי מקוה, שלעתיד הקרוב בע"ה[11], נוציא אל הפועל את האחדות השלמה ביניהן, ואז נוכל לפנות בקו"ק[12] ע"ד תיקון החינוך באי"י והרמת ערכו, ברעיון מאוחד מאת כל שלמי אמוני ישראל, המצפים לבנין אה"ק[13] וישובה המשתכלל.

ב. אע"פ[14] שמלחמה כבדה אנו חייבים להלחם עם הלאומיים היבשים, בעלי "יהודים בלא יהדות", אשר התרכזו ביחוד ע"י[15] הגימנסיה שלנו פה, מ"מ[16] אנו חייבים מעבר מזה, להשמר מאד שלא לנתק את פתיל האחדות והאחוה, בין העובדים והמתישבים בארץ ישראל: כי למודים אנו למדי לדעת מה מלחמת אחים יכולה לעשות לנו, בפרט בראשית דרכנו בישוב הארץ, ובעודנו כ"כ[17] מועטים וחלושי כח ומוקפים משונאים מחוץ מכל עברים.

ג. מהטעם האמור באות א', תבין, אדוני הנעלה, שלבא לידי שכלול פרוגרמה כללית בעד כל בתי ספרנו בא"י, אפילו אם נצמצם את הדבר עד כדי ההיקף של שלמי אמונים לבדם, הרוצים בקיום דת קדשנו ובשליטתה בחינוך, - אנו צריכים להקדים את האחדות שבין שתי האגודות, שהאחת - העוסקת בחינוך הכפרי ע"פ[18] השיטה של השיתוף של המודרניות הטובה, - אינה אגודה ציונית, ואנו צריכים להתחשב עמה, ולהשפיע על רוחה, עד אשר נוכל לבא לידי הסכמה אחת, באופן שהמחנה האחת לא תעשה עדרים עדרים.

ד. דבר שאי אפשר לי הוא לעסוק במלאכה זו, של הושטת ידיעות פרטיות, שליליות, נגד אחינו, אפילו נגד אלה שהם הולכים בדרך כזה, שאנו מוכרחים להלחם לעמתו. אבל זהו ענין שכבר נודע לכל, שהגימנסיה הניחה ביסודה את הלאומיות משוללת מכל השפעה של דת וקודש בצורה בולטת, שאמנם היה רוח זה נוהג גם בכל בתי הספר שבמושבות, אבל לא באופן מסויים כ"כ. ואנחנו הרואים שנתוח מסוכן עושים האדונים הללו בגוף אומתנו החביבה והעלובה, עבודה זרה חדשה הם בודים להם ע"פ המודה האירופית של הזמן האחרון, אין לנו עסק בפרטים, במקום שהכלל הוא מושחת, ומוכרח להיות מקור לחרבן. העירוב של המינים, הבנים והבנות, בכל בתי הספר, וביחוד הגימנסיה, שאנו עסוקים כבר בבוגרים, שהם עם זה מתחנכים להיות חפשי הדעות והרוח, דיו לנו להראות בידם, לא את דגל ישראל סבא, כי-אם את דגלה של יון העתיקה. והחק ועל גילוי הראש - לבנים - דוקא, וגם בלימודי הקודש, וסדר לימוד של תנ"ך[19] לילדים בפומבי, על פי הגהותיהם של המנסחים היותר נוהגים קלות-ראש בקדושת ספר הספרים, ודוקא הגויים ושונאי ישראל שבהם, - כל אלה הם ענינים גלויים, שאי-אפשר להכחישם, ושהם די והותר, עד כדי להבין את הסכנה, -מגיעה עד לכדי מיתת חניקה של רוח ישראל, שיש כאן.

ע"ד הפועלים.

א. אין ספק בדבר, שהדיעות והמעשים הקיצוניים, של הפועלים הצעירים, הם הגורמים היותר עקריים לאי-האפשרות, של שכלול יסוד של פועלים עברים בא"י. אין להכחיש שיש כאן ג"כ[20] שאלה אקונומית חמורה, שהיא לא תחדל לגמרי להיות נשמעת, גם אם יהיו הפועלים העברים אנשים נוחים, בעלי דת ובעלי מוסר רצוי. כי סוף כל סוף מצבו של האכר הוא בכללו דחוק, והפועל העברי עולה לו ביוקר, בשעה שהפועל הערבי הוא עולה בזול. מכל-מקום, הרבה מאד האחוה עושה, ואם היה, למשל, אפשר לי להרשות לעצמי, להפגין על דבר "וחי אחיך עמך", ביחוסם של הפועלים העברים המצויים, - היה המצב מקבל צורה אחרת לגמרי.

אבל החרבן התרבותי של היהדות, שהוא בא ביחד עם הפועלים הללו, המלאים עקשנות שלילית והנהגה של גסות נגד כל היותר קדוש, הוא הגורם, שאי-אפשר כלל שתכנס איזו השפעה נוטה כלפי אחוה לעומתם. ובין כה וכה הולך הפועל הערבי וכובש את כל מקצעות העבודה של הישוב. אני חושב, שכשתצא קריאה גדולה של "הסירו את אלהי הנכר" מקולמסם של סופרים הגונים, בעלי השפעה, להסביר להפועלים הצעירים והראויים להכנס לכלל פלוגה זו, עד כמה הגויות הגסה, שסגלו להם בזמן כ"כ קצר, מאבדת היא את כל התקות היותר יפות הנכונות לפניהם בארץ אבות, תוכל עדיין להולד תסיסת רוח גדולה של תשובה אל היהדות, בחלק גדול ממחנה הפועלים, אפילו הצעירים.

אמנם לעשות תעמולה בשביל העזרה לשכלל את המצב של הפועל, זהו בודאי דבר נכבד מאד. וכעת הנני עסוק בשאלה זו עם אגודה אחת מאשכנז, החפצה להתענין בדבר הישוב המעשי ע"פ רוח הדת. ואולי תחל משם איזה פעולה של סיוע, לשכלל פועלים מבני א"י[21], מיושבי הערים, ביחוד מהנכשלים שביושבי הישיבות, שאינם בכלל ת"ח[22] באמת כי-אם מפני דחקם הם נדחקים לקבל איזה פרס חדשי, שהם היותר אומללים בחיים. מי יתן ויתנו לנו יד חברות ישוביות אחרות ג"כ, ואז יוכל הרעיון הזה של שכלול פועלים מבני א"י עצמה לצאת לאור.

ב. להשיב לכבודו על כל שאלותיו בדבר הפועלים בפרטיות, אין ביכלתי. ואולי ימצאו לי בקיאים שיוציאוני בזה ידי חובתי. אבל בכללות אנו מחזיקים פה, שיותר משני אלפים פרנקים אין צורך לשכלולה של משפחה בינונית של פועל, עם כל מכשיריה, באופן שתוכל לצרף את הריוח של משק הבית של עצמה לשכר העבודה.

ע"ד אורגן כמה צדק כבודו. והנה זה מקרוב נתיסדה אגודה ל"תרבות ישראל" מהכחות הנוטים לצד הדת. כמובן הנני מסייעם כפי האפשרות, וכבר נדברנו ע"ד יסוד אורגן ארץ-ישראלי בעל טעם ישראלי. כשנזכה להוציא אל הפועל מחשבה זו, נוכל לקוות, שסופרים הגונים, שרוחם באמת זר הוא לכל התעלולים, שעושים בשם הלאומיות הפזיזה, לא ילוו עוד למחנה ההורסת, ויחד עם כל טובי ישראל יתנו ידם לעבוד עבודה תמה, למען עמנו וערי אלקינו.

הנני חותם בברכה ורגשי כבוד נעלים,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. ע"ד - על דבר
8. בא"י - בארץ ישראל
9. שלע"ע - שלעת עתה
10. נפ"פ - ככל הנראה שגיאת סריקה של בפ"פ (בפרנקפורט)

11. בע"ה - בעזרת השם
12. בקו"ק - בקהילה קדושה
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. אע"פ - אף על פי
15. ע"י - על ידי
16. מ"מ - מכל מקום
17. כ"כ - כל כך
18. ע"פ - על פי
19. תנ"ך - תורה נביאים כתובים
20. ג"כ - גם כן
21. א"י - ארץ ישראל
22. ת"ח - תלמידי חכמים